

HET GRAVENSTEEN (VERVOLG EN SLOT)

Een burcht als het Gravensteen kon natuurlijk geen vrede nemen met één enkele legende, een onschuldige legende die sterk afwijkt van de akelige verhalen die schering en inslag zijn voor de middeleeuwse kastelen en vestingen. Er waren andere legenden, b.v. deze van de twee reuzen. U weet dat reuzen de specialiteit waren van Gent en dat men er nog aantreft in folkloristische stoeien en optochten. Welnu men zwoer bij hoog en bij laag dat een reus en een reuzin begraven lagen onder twee zware grafzerken van het Gravensteen vlak bij de ingang van de geduchte pijnkelder. Hoe ze daar terecht waren gekomen, waarom en in welke omstandigheden men ze daar begraven had, wist niemand te vertellen, maar morsdood en veilig onder de steen begraven, joegen zij nog steeds de bewoners van de burcht, de schrik op het lijf. Zoals de eigenaar van

een Schots kasteel pronkt met het spook van zijn slot, zo waren de Gentenaren bang van een tegelijk trots op hun twee reuzen en disten zij alle vreemde bezoekers het verhaal op, tot op de dag dat zij op een ongelovige Thomas stootten, met name Keizer Karel, een kerel die er altijd het fijne van wilde

weten, en meer van de nuchtere werkelijkheid dan van praatjes voor de vaak hield.

Hij begaf zich naar het Gravensteen, liet zich de twee reusachtige grafzerken aanwijzen en beval ze te verwijderen.

De aanwezigen dachten eerst dat het een grap was; toen zij inzagen dat de keizer het ernstig meende, gingen zij als riethalmen aan 't beven. Niemand die het zou aandurven zich van deze opdracht te kwijten maar een bevel van de machtige Karel V sloeg men zo maar niet in de lucht; de overheden ontboden dan ook de timmerman Lieven Hebscap die reeds menig werk voor de keizer had uitgevoerd. Met acht knechten lichtte hij de zware stenen op: er lag noch lijk, noch geraamte onder de mysterieuze grafzerken en men dolf tevergeefs een meter diep in de grond. De legende van de reus en de reuzin had haar laatste snik gegeven tot groot jolijt van de keizer en tot grote teleurstelling van de aanwezigen.

Zij die er niet bij waren, hebben de anekdote van Keizer Karel en de reuzen nooit willen geloven: de reuzen zullen zich wreken, voorspelden zij, want nooit mag men de inhoud of waarachtigheid van een legende in de volksverbeelding ontstaan, in twijfel trekken. Wanneer enkele jaren later na de opstand van de Gentenaren, zagen velen in hem het eerste slachtoffer van de wraak van de reuzen.

En nochtans was het andermaal op bevel van Karel dat Hebscap werd ontboden ditmaal...om zijn eigen graf te delven. Hij was deken van de nering van de timmerlieden en gedurende de opstand was hij "hueverdeken" benoemd geworden, hetgeen hem bij de repressie door de keizer, hard, zeer hard werd verweten: wie zich als Hebscap aan majesteitsschennis had bezondigd, wist welk lot hem te wachten stond. Op 17 maart 1540 werd Lieven Hebscap voor de ingang van het Gravensteen onthoofd: "Lieven Hebscaep, maistre carpen-tier du quartier de Gand de l'Empereur, nostredit sire, a ledit jour esté exécuté par l'espée, suyvnt la sentence de Sadite Majesté.

Een legende in dewelke ook nog vandaag heel wat Gentenaren geheel of gedeeltelijk blijven geloven, is deze onderaardse gang van het Gravensteen. De onderaardse gangen behoorden tot het historische en legendarische patrimonium van de stad. Er waren er een paar, bestemd om de bewoners van stenen herenhuizen toe te laten in uiterste nood op de vlucht te slaan en aan hun vijanden te ontkomen, naar de meeste verhalen over dergelijke gangen werden verzonnen. Dat van de onderaardse gang van het Gravensteen breekt alle records. Het is de oudste legende en het was zgz. de langste gang, die liep van het Gravensteen tot... Wondelgem!

Deze gang zou reeds bestaan hebben ten tijde van graaf Arnulf in de X^e eeuw,

dus ten tijde van het oorspronkelijk kasteel, nl. toen drie koningen, van Frankrijk, Engeland en Schotland de stad belegerden. Zij konden maar niet raden op welke mirakuleuze wijze de Gentenaren sedert meet dan zeven volle jaren dat het beleg duurde, regelmatig proviand en versterking in wapens en manschappen kregen. Het was, u hebt het geraden, langs de kilometerlange gang die uitmondde in 's Gravensteen!

Dat het zevenjarig beleg van Gent ten tijde van graaf Arnulf nooit plaats vond, dat het onmogelijke zou geweest zijn een onderaardse gang te graven onder de bedding van stromen en rivieren zijn allemaal bijkomstigheden waarvan een legende geen rekening wenst te houden.

Het is niet allemaal legende dat de klok slaat in de eeuwenlange geschiedenis van Vlaanderens sterkste burcht. Onze graven hebben er aardig gefeest en gevierd, maar honderden mensen werden er ook gepijnigd en gefolterd en stierven er een afschuwelijke dood. Wie het Steen bezoekt, kan in de bovenzalen nog een paar staaltjes "bewonderen" van de middeleeuwse folterarsenalen: boeien, zwaarden, ijzers, halsbanden, tangen, enz., zovele onfeilbare middelen om van de ongelukkige gevangenen de gewenste bekentenissen af te dwingen, hetgeen de rechters toeliet hen naar de beul te verwijzen. Want in de Middeleeuwen was een lange gevangenisstraf uitzondering op de regel: een gevangene onderhouden kost veel te duur aan de gemeenschap: gevangenis, eten, bewaking enz. Voor een kleine misdrijf, een kleine straf: schandpaal, geseling, wat slagen; voor een groter misdrijf, een strengere straf: wie gestolen had, werd de hand afgekapt, wie lasterpraat verteld had, zag zijn tong afsnijden enz., dus het stelsel dat recidivisten uitsloot; voor de zwaarste vergrijpen, de zwaarste straf, de doodstaf, gewoonlijk na afschuwelijke folteringen die de kandidaat-boosdoeners, de dieven in spe, de valsmunters, de moordenaars in de dop en andere schadelijke elementen moesten afschrikken. Daarom gebeurden de meeste verminkingen en folteringen, de onthoofdingen, de executie van de veroordeelde in een vat kokende olie, de dood op de brandstapel, in het openbaar opdat de mensen met eigen ogen zouden zien welk lot, welke straf hen te wachten stonden indien zij dezelfde weg van verderf opgingen.

Daarom geschieden de terechtstellingen meer buiten dan in het Gravensteen, meer bepaaldelijk "tussen baliën" d.i. voor de ingang van het poortgebouw.

Acht misdrijven op tien bleven in de Middeleeuwen en zelfs later, onopgehelderd en dus ongestraft. Het gerecht beschikte niet over de ingewikkelde apparatuur, opsporingsdiensten, wetenschappelijke en andere doelmatige methodes van onze moderne tijden, zodat de straf, wanneer men een booswicht bij

de kraag vatte, niet enkel de dader op een voorbeeldige wijze vooraf de mogelijke kandidaten dieven, rovers, moordenaars, lasteraars, voetbranders, wurgers en verkrachters van alle pluimage, de smaak en de last moest ontnemen zich aan hun lage instincten te vergrijpen. De strafuitvoering greep dan ook in het openbaar plaats opdat eenieder getuige zou zijn van de gruwelijkheid van de foltering en van de afschuwelijke doodsstrijd van de veroordeelden.

Wij kunnen de dag van vandaag uren palaberen over de wreedheid van dergelijke opvatting van straf en gerecht, het is verloren moeite, want wij kunnen ons onmogelijk het klimaat en de mentaliteit van onze voorouders inbeelden. De meeste aanslagen en moorden werden met een onnoemelijke ferociteit en barbaarsheid gepleegd en de overgrote meerderheid van de bevolking eiste dat de repressie, de zelfverdediging van de maatschappij, op de strengste wijze zouden geschieden. Tegen de gelovige die een van de Tien geboden een deuk wou geven, dreigden de pastoors wel met de vlammen der hel post mortem, waarom zou men dan medelijden moeten hebben met degenen die de openbare orde, de goede zeden of de veiligheid in gevaar bracht. En bovendien vond men deze politiek veel goedkoper voor de maatschappij dan gevangnissen en cipiers.

Dergelijke onmenselijke praktijken doen ons huiveren, maar worden nog toegepast in Aziatische en Afrikaanse landen, waar de overheid over geen doelmatiger gerechtelijke apparatuur beschikt dan wij eeuwen terug. Enkele dagen geleden liet generaal Bokassa, President van de Centraal Afrikaanse Republiek in het openbaar een aantal personen op diefstal betrapt stokslagen toedienen: drie ervan schoten er het leven bij in, en tientallen personen werden na deze macabere plechtigheid gedwongen de verminkte en bebloede lichamen aan te raken, ten einde hen levenslang de lust te ontnemen te stelen of te plunderen.

Nihil novi sub sole!

Het meest pijnlijke in al deze treurige bladzijden, vandaag als in het verleden is, dat naast gewone boeven en booswichten ook talrijke politieke tegenstrevers van de bewindvoerders of van de bezettende overheden, zonder enige vorm van proces, eenzelfde afschuwelijk lot ondergaan, terwijl in de meeste gevallen zgn. bekentenissen door foltering worden afgedwongen.

In onze beschaafde landen kijkt men naar moordscènes, griezelverhalen en folteringen in filmstudios nagebootst, op het T.V.-scherm: de sensatie is er en met veel huichelarij zegt men dan dat het toch niet echt is: zo mag men na de knop te hebben ingedruwd rustig naar bed.

In de Middeleeuwen waren onze voorouders, zonder enig schaamtegevoel, erg verlekkerd op terechtstellingen en strafuitvoeringen: het Veerleplein waar zij

meestal plaats vonden, zag zwart van het volk wanneer aldaar iemand ter dood veroordeeld werd gebracht. Mensen zien verminken, levend verbranden, onthoofden, vierendelen, ophangen, in de kokende olie verdwijnen, was een “spektakel” dat men niet missen wou. Hoeveel schuldigen, hoeveel onschuldigen werden er terechtgesteld? Welke is de juiste proportie geweest? Niemand zal het ooit kunnen uitmaken, maar in elk geval is het aantal ongelukkigen die om politieke en godsdienstige redenen werden afgemaakt, die in de folterkamers van het Gravensteen misdaden bekenden die zij niet bedreven hadden, die beticht werden van hekserij of toverij, geweldig groot geweest. Voor de ingang van het vooruitspringend poortgebouw waren staken, later door pilaren met een leeuw bekroond, vervangen. Tussen deze pilaren “tussen baliën” zoals men het in de oude handschriften pleegt te zeggen, spraken de leenmannen van de Oudburg recht, zoals de Heilige Lodewijk het onder een eik deed.

Tussen baliën werden, daar waar thans minigerokte toeristen aanschuiwen om de burcht te betreden, de personen die door de Raad van Vlaanderen werden veroordeeld, op een schavot onthoofd of aan de galg opgeknoopt, twee terechtstellingen die het volk naar hartelust kon komen “bewonderen”. Men besprak de handigheid, de kunde van de beul, zoalsmen thans de prestatie van een sportvedette ontleeft.

Op diezelfde plaats, tussen baliën, die wij vandaag rustig voorbijwandelen of waar mensen een praatje slaan terwijl zij op de trams wachten, werden in 1540 na de mislukte opstand tegen Keizer Karel, twintig al te rumoerige Gentenaren gehalsrecht, w.o. Lieven Hebscap die de grafstenen van de twee reuzen van de burcht had helpen oplichten.

Hier ook werd de volksmenner en dictator, de stichter van de Calvinistische Republiek van Gent, Jan van Hembyze, die zelf zoveel stadsgenoten de dood had ingestuurd op 70-jarige ouderdom, de 4 augustus 1584, ter dood gebracht “metten zweerde up een schavvault, neffens de pylaeren van s’graven casteel ende zyn hoofd te stellende up eene spille eene huere gheduerende ende zo lang t’doode lichaem laeten ligghen up t’zelve schavvault”.

Wanneer iemand om een misdrijf was aangehouden en de overheden vermoedden dat hij nog meer op zijn kerfstok moest hebben, kwam de beul hem aan de ingang van het Gravensteen “tentoonstellen” in de hoop dat iemand uit het volk in hem de dader van een of andere kwade streek zou erkennen.

Niet iedereen die zijn straf voor het poortgebouw moest ondergaan, werd ter dood gebracht. Er waren er enkelen die er tamelijk goedkoop van af kwamen: landlopers werden er in het openbaar met roeden - waarvan enkele exemplaren in het Steen bewaard - gezeseld tot hun rug een bloedende wonde was, of werden er, tot jolijt van de enen, tot afschuw van de anderen, met een gloeiend ijzer op voorhoofd, wang of lichaam gebrandmerkt.

Zette men in de Middeleeuwen eens met een vriend de bloempjes buiten en keek men wat te diep in het glas, zo was het aan te raden op weg naar huis, zijn mond dicht te snoeren, en de toenmalige politie niet uit te schelden of de hand op haar te laten neerploffen.

Het kon de discipel van Bacchus duur komen te staan: gerechtsdienaars, baljuw, onderbaljuw en andere hoge pieten namen het ernstig op. Wie zich bezondigd had aan een vergrijp tegen hen, moest het tussen baliën bekopen. Had hij het met woorden gedaan, zo werd zijn tong afgesneden of afgenepen en werd zij dan door de beul op de ingangspoort genageld. Had hij het met de hand gedaan, zo werd hem, hij mocht Janssens, Peeters of Babylon heten, de rechter vuist afgekapt die de “ex-voto’s” op de poort ging vervoegen.

Er was nochtans een eeuwenoude tekst die bepaalde dat deze nogal vernederende straf enkel mocht toegepast worden op mensen vreemd aan de stad: faciliteiten dus voor de Gentenaren.

Er liepen in die jaren niet enkel onguere kerels ‘s nachts door de niet verlichte straten rond, er doolden ook nog heel wat gevaarlijke dieren om de stad; Hugo Van den Abeele heeft destijds een plaket geschreven over deze dieren. Welnu wie een vos, een otter, een wolf kon doden, mocht de overheden de kop, staart of een poot, als bewijs van zijn daad bezorgen en hij werd met een mooie fooi

beloond. De staart of poot werd dan, naast menselijke handen en tongen vastgespijkerd op de poort van 's Gravensteen, hetgeen toch niet heel smakelijk was voor de genodigde die de graaf of de leden van zijn hof een bezoek kwamen brengen.

Nog minder akelig was de in het midden an de XVIe eeuw gebruikelijke ceremonie van het verbranden van verdachte geschriften, als de werken van Luther, bv. of het openbaar komen afzweren van zijn ketterij, formaliteiten waarbij geen bloed moest vloeien.

Vooraleer het poortgebouw binnen te treden was het misschien niet helemaal nutteloos even halt te houden bij de ingang: de baliën zijn verdwenen, de laatste poot - omstreeks 1830 -, zelfs de herinnering aan al hetgeen hier gebeurd is, vervaagde en geraakte in de vergeetput. Nu kunnen wij gerust de middel-eeuwse burcht betreden op zoek naar andere getuigen en souvenirs.

Het Gravensteen is het drukst bezocht monument van Gent, een van de mooiste toeristische aantrekkelijkheden van gans het land. Gent heeft het op het einde van de vorige eeuw op haast mirakuleuse manier uit zijn verval geholpen en het op voortreffelijke wetenschappelijk verantwoorde wijze hersteld en sindsdien heeft men ook, naar het voorbeeld van hetgeen andere landen met hun historische gebouwen deden, voor een degelijke, suggestieve avondverlichting gezorgd die boven de sierlijke puntgevels van het Veerleplein de indrukwekkende kantelen en donjon profileert.

Allemaal prima, maar inside is het qua presentatie minder gelukkig. Wanneer zal men eindelijk eens het miserabele en ouderwetse loket vervangen samen met die rommel ijzeren staven die een mogelijke overrompeling moeten voorkomen? Wanneer zal men voor 'n moderne, adequate verlichting van zaal, gangen en kelders zorgen, de grauwe nummerplaten van zgn. wegwijzers verwijderen, de verzameling foltertuygen op een up-to-date-manier aanschouwelijk voorstellen?

Laat staan dat het gezien de vochtigheid die er heerst onmogelijk is het kasteel te stofferen met wandtapijten, meubels en schilderijen, toch bestaat tegenwoordig de mogelijkheid een verlichting aan te brengen die het ensemble beter tot zijn recht zou doen komen, in elk geval meer zou betekenen dan het miezerig schemerlicht dat bestemd schijnt voor een spelonk.

Ook het onthaal van de bezoeker zou frisser, levendiger moeten zijn dan het luguber hokje dat de indruk verwerkt dat de overheden geen cent overhebben voor het in waarde stellen van het kasteel.

De toerist komt onder de indruk van deze fantastische constructie die zijn verbeelding vrije teugel laat; hij kan er het verleden opwekken, de akelige tonen die er zich hebben moeten afspelen, hij leest in de muren van het

reusachtig bolwerk de macht van de graven van Vlaanderen, de betekenis van Gent maar hij moet het zelf reconstitueren en er zijn bepaalde aspecten die hem onvermijdelijk ontgaan, als b.v. het feit dat de graven van Vlaanderen hier woonden, hun hof hielden, feesten gaven; zij wekken te dikwijls en te veel het oord van pijniging en foltering op, te weinig de luister van ons verleden.

Het is een moeilijk probleem; wij hebben nochtans in het buitenland kastelen en burchten bezocht waar het probleem nog veel meer ingewikkeld was en waar men tot een gelukkige oplossing, tot een sobere evocatie van de geschiedenis is gekomen.

Zoals het Gravensteen ons thans wordt voorgesteld, kan niemand vermoeden dat het meer dan een versterkte burcht is geweest en dat het ooit bewoond, zelfs bewoonbaar was.

De graven van Vlaanderen hebben het nochtans betrokken zolang zij niet verwend geraakten door luxe en comfort. Daar zij liever op het slagveld dan thuis de tijd doorbrachten, waren het vooral de gravinnen die er met hun kroost eindeloze dagen en jaren sleten. Wachtend op de thuiskomst van hun dierbare of geduchte echtgenoot en vader. Wanneer deze laatste aan een Kruistocht deelnam, moet het niet erg plezierig zijn geweest in dit reusachtig slot op de terugkeer van manlief te wachten. Heel prettig moet het leven er niet geweest zijn: een troost, zij het een magere troost, was dat de bewoners van de andere Stenen, als het Geraard Duivelsteen, de Grote Amede, de Zickele, het Utenhovesteen, in eenzelfde killig en donker kader moesten leven en dat de gewone poorters en volksmensen opeengeperst leefden in houten woningen.

Op luxe waren onze graven niet erg verlekkerd, ook niet op kunst, letterkunde: vechtpartijen, samenzweringen, vrouwen, eten en drinken, muziek waren hun enig ideaal. In hun kastelen werd veiligheid boven weelde gesteld, en veiligheid betekende hoge en zware muren, wallen en grachten, torens en een flinke militaire bezetting. Van zodra enig gevaar dreigde, werd deze bezetting versterkt teneinde het hoofd te kunnen bieden aan aanvallers of belegeraars. Er waren immers heel wat soldaten nodig om de walgang en zijn 24 uitspringende torens, elk met twee verdiepingen in oorlogstijd, de schietgaten, werpgaten, de ingangspoort en de meeste torens te bezetten, de vijand te bestoken met pijlen, stenen, kokende olie en andere onaangename verrassingen.

Hoe vreemd het ook moge klinken, de militaire betekenis van 's Gravensteen was zeer belangrijk, het militaire epos van de burcht is tot een minimum terug te brengen: dat is ten andere het lot van de meeste burchten, forten en vestingen: zij bieden het enorm voordeel oorlog, aanval en conflict te vermijden, onmogelijk te maken omdat zij de vijand afschrikken, maar wie ze toch wil belegeren en innemen, zal er meestal in lukken, ofschoon de beste oplossing steeds is geweest ze te omtrekken. De Maginotlinie en de Siegfriedlinie heb-

ben de tegenstrevers lange tijd afgeschrikt tot wanneer men inzag dat men er naast en er boven kon.

Aldus is het Gravensteen, zoals later het Spanjaardkasteel of de Citadel een soort vogelschrik geweest in de Vlaamse vlakte. Het was voldoende dat het

Gravensteen er op die plaats was, dat de mensen wisten dat het flink bezet was en dat daar een strafexpeditie klaar stond voor een uitval, om veel avonturen en bloedvergieten te beletten...

Slechts driemaal werd het belegerd en bestormd en tweemaal werd de actie met succes bekroond.

De eerste belegering greep in het begin van de 12e eeuw plaats, ten tijde dus van de burcht die Filips van den Elzas later geheel zou herbouwen. Hij was zo groot en zo sterk niet als het Gravensteen, sterk genoeg nochtans om de Gentenaren in normale omstandigheden de lust te ontnemen hem te bestormen.

Na de moord op Karel de Goede te Brugge, in 1127, had Willem van Normandië, mede dankzij de steun van de Franse koning, zijn gezag als nieuwe graaf van Vlaanderen kunnen opdringen en had zich van de beginne af zo

hatelijk aangesteld dat de Gentenaren het niet langer wilden verdragen en de tegenkandidaat, Diederik van den Elzas, op 11 maart 1128 triomfantelijk in hun stad onthaalden. Dat pronunciamiento was zo bliksemsnel gebeurd dat de partijgangers van Willem van Normandië te Gent onverwachts in het nauw werden gedreven en hun heil zochten in een vlucht naar de grafelijke burcht. De zware poort sloeg dicht en de belegering begon.

De Gentenaren die een kroniekschrijver de “viri gloriosi in certamine, habentes scientiam demoliendi obsessos” noemt hadden zopas te Brugge een paar staaltjes van hun talenten als belegeraars ten beste gegeven en beschikten over een up-to-dat-krijgsmateriaal, o.a. hoge houten torens en stormrammen. Het succes had hen het hoofd op hol gebracht en zij dachten dat de bestorming van de grafelijke burcht en het in de pan hakken van Willem’s trawanten een kolfje naar hun hand waren. Roekeloos stormden zij er op los doch al hun aanvallen werden afgeslagen: de belegerden waagden zelfs in het holste van de nacht een uitval, sloegen al de oorlogstuigen van de vermetele Gentenaren stuk, dreven Diederiks partijgangers op de vlucht en om de kroon op het werk te spannen, staken zij de stad in brand.

Meyerus die misschien wat te diep in het glas had gekeken wanneer hij het verhaal van dat oorlogsfeit neerpende, vertelt ons van de helft van de stad met inbegrip van de St. Nikolaaskerk en van de St.-Jacobskerk, in de vlammen opging.

De “maltote” ofte bierbelasting was in de Middeleeuwen zo onpopulair als de B.T.W. de dag van vandaag. Ze lag zwaar op de maag van de Gentenaren, bierdrinkers bij de gratie Gods: Filips de Schone die onze voorouders als zijn eigen aangezicht kende, schafte bij zijn bezoek aan Gent in 1301, de maltote af, hetgeen hem ineens zo populair maakte als Sinterklaas bij de kinderen. De leliaertsgezinde schepenen stelden ze het jaar daarop terug in hetgeen de volkswoede deed losbarsten; schepenen en hun trawanten renden naar het Gravensteen en sloten er zich op, achternagezet door de met pieken, bijlen, hamers en zwaarden gewapende menigte.

De belegerden beschikten noch over wapens noch over ammunitie en er restte geen andere oplossing dan om vergiffenis te smeken en de poorten te openen. Het werd een afschuwelijk bloedbad: eerbied voor degene die zich overgaf bestond in die jaren niet en alle belegerden, rijk of arm, jong of oud, schepenen of gewone poorter, werden bij het verlaten van de burcht afgemaakt of deerlijk verminkt.

De derde belegering vond enkele jaren later, in 1338 plaats. Jacob van Artevelde had zopas zijn neutraliteitspolitiek door Frankrijk en Engeland laten erkennen hetgeen voor de Fransgezinde graaf, Lodewijk van Nevers, een smadelijke nederlaag betekende.

In de roes van de overwinning en wellicht om ze naar de zeden van de tijd met wat bloed te vieren, had Artevelde eigenhandig Volkaard van Roden, raadsman van de graaf, in diens bijzijn vermoord..

Lodewijk geraakte in paniek en vluchtte ijlings naar zijn burcht, Artevelde rukte onmiddellijk op, doch keek sip wanneer hij voor het poortgebouw met zijn aanhangers opdaagde. Lodewijk van Nevers had naar alle waarschijnlijkheid het Gravensteen door honderden, trouwe soldaten laten bezetten en de belegering zou een harde karwei worden.

Groot was dan ook zijn verwondering toen hij de graaf tussen twee kantelen zag verschijnen, bereid te onderhandelen. Wantrouwig en denkende dat het om de zoveelste list ging, gaf Artevelde bevel de burcht te bestormen, hetgeen in den handomdraai slaagde: hij had zich vergist wanneer hij dacht dat het Gravensteen sterk was verdedigd, de graaf en een 20-tal soldaten verlieten, beteuterd de oude burcht en Lodewijk moest tegen wil en dank met de door de Gentse voorman opgelegde voorwaarden instemmen.

Het lag voor de hand dat wij onze historische zoektocht binnen het Gravenkasteel zouden inzetten met het miliair epos van de burchten met de krijgsverrichtingen die er zich afspeelden. Dat hoofdstuk is al bijeen, niet erg rijk gestoffeerd omdat, zoals wij het in een vorige bijdrage aantoonde, het Gravensteen meer opgevat en bedoeld was als schrikwekkende gestalte in de rumoerige stad dan als oorlogsvesting.

Drie bestormingen moest het doorstaan - wij kunnen immers bezwaarlijk de bestorming door de Gentse studenten enkele jaren geleden voor een wapenfeit laten doorgaan - wat bitter weinig is in een stad waar men een ja of een neen handgemeen werd of naar de wapens greep.

Specialisten in de krijgskunde zullen denkelijk betreuren dat het prototype van de vroegmiddeleeuwse militaire bouwkunde in onze gewesten niet minstens eenmaal, wanneer het garnizoen voltallig was, belegerd werd door een gedrild legerkorps of een knappe veldheer, in plaats van wild bestormd te worden door een wanordelijke bende opgehitste poorters die er een handvol op de lucht gedreven en slecht gewapende kerels kwamen bestoken.

Slechts in een geregeld beleg had het Gravensteen het bewijs kunnen leveren dat het met zijn ellipsvormige ringmuur, zijn torentjes, schietgaten, versterkt poortgebouw, donjon en met de opzettelijk recht van de binnenplaats opgetrokken gebouwen die de verdedigers toelieten de doordrongen vijand in zijn minst beschutte flank te bestoken, werkelijk beantwoordde aan de wetten en eisen van de toenmalige krijgswetenschap.

Het mocht niet en, naar het voorbeeld van spanjaardenkasteel en Citadel, heeft ook het Gravensteen het zonder veel krijgsrumoer en krijgsroem moeten stel-

len.

Het hoofdstuk Festiviteiten van het prentenboek van het kasteel is rijker gevuld en het kon moeilijk anders want de graven van Vlaanderen hebben er, toenzij het nog bewoonden gefeest en gevierd en wanneer zij dan elders hun tenten gingen opslaan, bleef het Gravensteen nog lange tijd dienst doen bij belangrijke plechtigheden en ontvangsten omdat Gent over niet al te veel ruime lokalen beschikte voor dergelijke manifestaties. Zelfs nog de dag van vandaag oefent het Gravensteen met zijn indrukwekkend kader, een grote aantrekkingskracht uit op de inrichters van vertoningen, opvoeringen en zelfs van pop-festivals.

Om aan zijn bestemming te beantwoorden, d.i. om tegelijk verblijfplaats, ontvangstruimte en militair bolwerk te zijn, bestond het Gravensteen uit vier van elkaar gescheiden constructies: het vooruitgeschoven poortgebouw, belangrijke pion in het verdedigingssysteem, het donjon of meeste toren voornaamste bolwerk en tevens administratief centrum, het paleis bestaande uit de woonvertrekken en de ontvangstzaal en dan eindelijk nog de stallingen.

De graaf hield in zijn versterkte burcht af en toe open hof en in het kader van de toenmalige public-relations ontving hij er meestal in de grote zaal van zijn Paleis allerhande beroemde of vervelende personages en gasten.

Met deze nogal lugubere, in elk geval donkere en vrij killige woon- en receptie-zaalen konden onze eerste graven, het harde leven na de legerkampen gewoon, vrede nemen, doch reeds in de 14e eeuw werden zij, of hun echtgenoten, of beiden samen, steeds meer belust op praal en comfort, een burcht waar men zelfs overdag met honderden kaarsen moest verlichten, beu en verbleven liefst in het Hof ten Walle dat Lodewijk van Male in 1353 van Elisabeth, de weduwe van Simon van Halle had aangekocht, of in het Hof van Posteerne waar Filips de Goede zich met zijn vrouw Michaëla, in het begin van de 15e eeuw kwam vestigen en waar het toch wat gezelliger was vooral in de gure wintermaanden.

Als grafelijke woning verlaten bleef het kasteel aan het Veerleplein fungeren voor de administratieve aangelegenheden en de officiële recepties.

Aldus bleef de Kleine Raad van de graaf er zitting houden en zou de Grote Zaal gedurende meer dan drie eeuwen, tot de vooravond van de Franse bezetting, de vergaderzaal zijn van de Raad van Vlaanderen.

In de zgn. grote zaal van het Donjon hebben de graven en hun genodigden gedurende een drietal eeuwen lekker en luidruchtig gebanketteerd. Spijtig genoeg is ons geen enkele spijs- of wijnkaart bewaard gebleven, maar wij weten uit andere bronnen dat onze voorouders wanneer zij aan tafel gingen, wel drie à viermaal zoveel aten en dronken als wij met onze moderne vogel-

maagjes. Vork en mes speelden toen geen al te belangrijke rol, wel werden schotels en drinkbekers tijdig gevuld en geledigd.

Wanneer de graaf voor het eerst naar Gent kwam, begaven de schepenen zich naar het Gravensteen met een hoop geschenken die zij zomaar niet in een mooi ingepakt doosje of in de armen droegen: het was kwaliteit die een enorme kwantiteit niet uitsloot. Dat was o.a. het geval in 1347 bij de intrede van Lodewijk van Male: onze Gentse schepenen kwamen met een volle lading geschenken aangedraafd: twee stukken oude en twee stukken nieuwe Rijnwijn, zes kuipen vol snoeken, meer laken en scharlaken dan nodig om er voor een gans pensioonaat uniformen en zondagskleren uit te knippen.

Elke gebeurtenis was aanleiding of voorwendsel tot banket of feest, eeuwen reeds voor de geboorte van Pieter Breughel. Met veel luister werden in het Gravensteen de vredesdagen afgekondigd met telkens hetzelfde enthousiasme en dezelfde zekerheid dat op het verdrag een “nooit meer oorlog”-periode zou volgen.

Weinig feesten en ontvangsten mochten in praal wedijveren met de plechtigheden van het zevende kapittel van het Gulden vlies in december 1445, op een ogenblik dat de graven van Vlaanderen hun Steen reeds hadden verlaten maar het bleven gebruiken in het kader van hun public-relations voor vermakelikheden en ceremoniën.

Filips de Goede, graaf van Vlaanderen en hertog van Boergondië, had enkele jaren voordien, naar aanleiding van zijn huwelijk met zijn derde echtgenote, Isabella van Portugal, de vermaarde Orde gesticht en de eerste ridders, 24 in aantal, aangesteld. Hiermede verklaarde de Conditor België zich impliciet de gelijke van de koningen van Frankrijk en van Engeland, hetgeen in feite een politieke uitdaging betekende.

Een kapittel van het Gulden Vlies was een uitzonderlijke gebeurtenis in het leven van een stad: 23 kapitels werden gehouden, waarvan twee, het zevende in 1445, en het laatste in 1559, te Gent plaats vonden.

De steden werden zorgvuldig uitgekozen bij de beurtrol, als vandaag voor de inrichting van de Olympische Spelen. Er was ten andere wel een zekere gelijkennis tussen deze spelen en een deel van het programma van een Kapittel van het Gulden Vlies; deze laatsten duurden soms als clou, althans voor het groot publiek, een tornooi dat duizenden toeschouwers op de been bracht die zich van geestdrift doodhielden bij het sportief spektakel dat zij op de Vrijdagmarkt mochten bijwonen.

Naast deze show waren er de protocolaire, administratieve en statutaire plechtigheden, meer de kerkelijke ceremoniën.

In 1445 had Filips de Goede, voor de zevende uitgave van het kapittel de

zaken andermaal zeer groots opgevat met plechtigheden in de St. Janskerk (de wapenschilden van de deelnemers, prijken nog steeds in het koor boven de grisailles van Van Reysschool), in het Hof ten Walle, op de Vrijdagmarkt en in het Gravensteen.

Het was in de Grote Ontvangstzaal dat de ridders met de hertog op 11 december bijeenkwamen om, zoals de statuten het voorzagen, rekenschap te geven van hun daden en de naam van zeven nieuwe ridders voorop te zetten, o.a. deze van Alfonsius V. koning van Aragon.

Terwijl de ridders in het grootste geheim aan 't beraadslagen waren, was men in het donjon druk in de weer om met de bankettafel klaar te komen, waar de genodigden daags nadien, na de plechtigheid in de St. Janskerk plaats zouden nemen. Een geluk voor ons dat een kroniekschrijver een deel van de feestelijkheden door het sleutelgat mocht afspieden. Er was aldus Olivier de la Marche een zeer grote tafel bedekt met zwart fluweel met daarop geborduurd de vuurslagen en wapens van de hertog; daarnaast was er een lagere tafel voor de vier officieren van de Orde.

Filips de Goede nam plaats in het midden en naast hem zat hertog van Orléans, de overige ridders stelden zich elk volgens zijn rang op. Terwijl schalmeiers en trompetters het festijn met muziek opluisterden, werden allerlei wijnen en gerechten opgediend.

Toen allen lekker hadden gegeten en gedronken, begaven zij zich stoetsgewijze en te paard naar de Sint-Janskerk om er de vespers te aanhoren en te bidden voor de afgestorven ridders van de Orde. Geen enkele kroniekschrijver of ooggetuige is ons komen vertellen met welke godsvrucht of slaperige ogen onze ridders in volle spijsvertering na een heerlijke maaltijd de vespers bijwoonden.

Op dat eerste festijn, bestemd om de magen wat in te rijden, volgden er nog vele andere want feest vieren en banketteren hoorden bij de voornaamste activiteiten van deze kapittels.

Enkele jaren geleden heeft een muzikale evocatie in stereorama met een zeer passende muziek van Robert Herberigs, dat zevende kapittel in het Gravensteen opgewekt. Het werd een schitterende evocatie, waarbij trompetten, bazuinen, vlaggen tekst en achtelijke verlichting het hoofdstuk "Gravensteen, ontvangspaleis van het Middeleeuwse Vlaanderen" op treffende wijze illustreerden.

Wij hebben achtereenvolgens in een reeks artikels, de rol van het Gravensteen in de architectuur, de krijgskunde en in het sociale en mondaine leven van stad en graafschap belicht. Er rest ons vandaag de taak, om het geheel af te ronden,

enkele woorden te wijden aan de akeligste bladzijde uit de eeuwenlange geschiedenis, nl. zijn gans Vlaanderen door beruchte en geduchte reputatie van gevangenis en folterkamer.

Zij die in de Middeleeuwen nooit een voet in 's Gravensteen hebben gezet of moeten zetten - en dat waren de gelukkigste mensen - wisten nochtans, omdat

zich “tussen baliën” af en toe niet al te plezierige tonelen afspeelden, dat het inter muros soms zeer slecht afliep met degenen die op hun hielen de zware ingangspoort hoorden dichtklappen. Voor velen had zulks het allerlaatste contact met de buitenwereld betekend, een definitief vaarwel aan het licht, de stad, de Gentse poorters.

Wij hebben, wanneer wij bij onze wandeling even voor het poortgebouw aan het Veerleplein halt hielden, gepoogd uit te leggen waarom het Gerecht in de Middeleeuwen zo onverbiddelijk streng, zo brutaal en soms zo onmenselijk optrad. Zonder een afschuwelijk en spectaculair repressie-arsenaal, zouden de overheden machteloos gestaan hebben tegenover misdrijven en misdaden, roof, verkrachting, brandstichting en andere aanslagen op mens, eigendom in die tijd hard, zeer hard toeslaan om bij elke gelegenheid een voorbeeld te stellen. De toenmalige politie beschikte noch over walkie-talkie, nummer 900, overvalwagens en andere moderne snufjes de dag van vandaag maar al te dikwijls aangewend worden om vreedzame mensen die enkele minuten over tijd in de blauwe zone hun wagen parkeerden te verbaliseren; er waren toen geen zg. genieën die onze stad in een nieuw doolhof van koning Ilos kunnen omtoveren.

Neen in de Middeleeuwen was er moed nodig om deel uit te maken van de politie: boeven, dieven en allerhand gespuis konden na het plegen van hun misdaad, maar al te dikwijls spoorloos verdwijnen en lokten de vertegenwoordigers van de overheid in hinderlagen.

Maar wie gepakt werd, moest ook voor de anderen bekopen: de overheid die als enig wapen het barbaars ter dood brengen of het afschuwelijk verminken te harer beschikking had, maakte er dankbaar gebruik van wanneer er een dief of moordenaar achter slot en grendel geraakte: dat was nog zo erg niet, maar dikwijls had men niet de ware schuldige: wel een verdachte of een sukkelaar te pakken die op grond van enkele vage vermoedens werd ingerekend en die men in die jaren met allerhande foltertuigingen gemakkelijk kon overhalen volledige bekentenissen af te leggen. Het drama van Moeder Justitia in de Middeleeuwen is niet zozeer dat talloze burgers en poorters werden bestolen, verminkt of vermoord, zonder dat de daders konden worden aangehouden en gestraft, maar wel dat tientallen, honderden onschuldigen werden vastgegrepen, gepijnigd en gefolterd zonder de gelegenheid te hebben gekregen zich te verdedigen, zonder de kans te hebben gekregen een degelijk onderzoek naar de feiten te laten instellen, zonder zelfs het bewijs van hun onschuld te kunnen voorleggen. Het Gerecht heeft ten alle tijde positieve resultaten nodig om zijn reputatie van handhaver van de Orde en bestraffer van kwaad en onrecht hoog te houden.

De Middeleeuwse zgh Justitie is in menig opzicht de voorbode van de huidi-

ge politie in de totalitaire staten en dictatoriale regimes waar de bewindvoerders op geregelde tijdstippen, om hun gezag te affirmeren, een complot moeten ontmaskeren en enkele politieke tegenstrevers moeten uitschakelen.

Op de Koornmarkt, het Veerleplein, de Vrijdagmarkt werden honderden mensen veroordeeld, gepijnigd, gehalsrecht, op vreselijke wijze ter dood gebracht, doch niets herinnert er nog aan de afschuwelijke tonelen: zij zijn grote parkeerplaatsen geworden waar geen enkel uitwendig teken nog iets kan vertellen over de akelige tonelen die zich aldaar hebben afgespeeld.

Het Gravensteen integendeel ruikt nog naar krijgsrumoer, geheim, geweld, complot en moord.

Wie het gebouw betreedt of als toerist binnenwandelt, wordt onmiddellijk voor de realiteit van ons historisch verleden gesteld: de ruime zaal waar de foltertuigen als trofeeën de muren versieren, ontnemt U elke illusie: hier werd vermoord, hier werden mensen gepijnigd, hier zijn tuigen aanwezig bij machte om van het meest onschuldig lam de ergste bekentenissen af te dwingen.

Ons modern gerecht, althans in democratische landen, heeft geen nood aan foltertuigen: er zijn bewijzen nodig om iemand te veroordelen en elke twijfel kan door de verdediging worden ingeroepen om vrijspraak te bekomen.

In het Gravensteen integendeel kan men zich moeilijk ontdoen van een indruk, indien niet van een zekerheid dat men hier te dikwijls met valse dobbelstenen heeft gespeeld: deze burch is te sterk, te zeer afgezonderd, te heilmelijk opdat het hier allemaal eerlijk en correct zou zijn gebeurd.

Gans de eerste verdieping van het poortgebouw dat wij heden nonchalant bezoeken, was een gevangenis waar eeuw in, eeuw uit, honderden gevangenen werden opgesloten: boeven, misdadigers die niet mochten ontkomen aan hun straf omdat de maatschappij het recht en de plicht heeft zich te verdedigen, maar ook honderden gevangenen die het met de politiek van de toenmalige bewindvoerders niet eens waren, zgh. kettters, vrouwen beschuldigd van toverij en hekserij, politieke tegenstrevers, leiders van oppositie of verzetsbewegingen, die in in de kerkers de moordenaars, valsemunters en andere booswichten gingen verwoegen.

Die mensen werden gefolterd zoals men vandaag geen beest meer zou durven afmaken. De Waele en Van Werveke hebben het destijds beschreven op een manier die elk verder commentaar overbodig maakt: "Te midden van de plaats zette men de verdachte neer op een driepikkel met smalle zitting, bond de voeten aan de pikkels van het stoeltje en de armen op den rug samengebonden, werden uitgestrekt bij middel van een gewicht dat men van tijd tot tijd verzwaarde. Den hals sloot men in een ijzeren band 8 tot 10 cm. hoog, al binnen voorzien van een honderdtal ijzeren pinnen en al buiten op elke vierde van den

omtrek van een ring, van waar een koord werd gespannen naar het midden van den tegenoverstaanden muur, zodat de halsband altijd in dezelfde houding hing. Zoolang de verdachte kracht genoeg bezat om het hoofd recht te houden, hinderden hem de pinnen niet; maar zohaast afmatting of vaak hem overmeesterden, boog hij, het hoofd en de pinnen drongen hem in den hals. Het meestendeel van de verdachten konden die pijniging niet langer dan 3 tot 4 uren uithouden. Eenigen nochtans bleven in den halsband meer dan 10 uren, en er zijn gevallen bekend dat een persoon het 3 dagen uithield”!

Elke foltering is alles bij mekaar een vorm van sadisme van de folteraar die de uiteindelijke uitputting en nederlaag van zijn slachtoffer afloert en er zich bij voorbaat om verlekkert. De Middeleeuwen kenden de korte pijn niet, behalve voor de edellieden die niet eerst gepijnigd werden maar met het zwaard werden gehalsrecht. De anderen stierven een langzame dood na aanwending van alle middelen die de doodstrijd konden verlengen en nog afschuwelijker maken.

De ijzeren halsband met de honderden nagels en pinnen is slechts één van de talrijke voorbeelden die wij zouden kunnen aanhalen.

Het raffiment, de vindingrijkheid van onze voorouders in dat domein is gewoonweg verbluffend te noemen: van het levend begraven tot de dood op de brandstapel, het vierendelen, de kokende olie, waren er duizend en één middelen om de weerstand te breken, bekentenissen af te dwingen, het uithoudingsvermogen te testen, de slagen en verwondingen nog pijnlijker te maken. De zaal van het poortgebouw waar wij het zoëven over hadden, noemde men de suikerlade, naar de naam van een grote muilt die er hing en waarin men soms de gevangenen opsloot.

In het raffinement ging men soms tot het uiterste, bv. tot de krankzinnigheid. De gevangene werd naar beneden gelaten, in een put waar een volledige duisternis de man praktisch geheel van de buitenwereld afzonderde: hij zag niets, hoorde niets, leefde er in zijn eigen excrementen. Weinige gevangenen hebben het lang kunnen uithouden, velen werden na enkele weken of maanden krankzinnig. In de Donkere Put van het Gravensteen hebben mensen geleden, gehuild, gesmeekt; zij bleven er geketend en soms voor een kleinigheid: een belediging, landlopetrij, een diefstal van een klein bedrag.

Het Gravensteen bezat ook zijn Pijnkelder: hetgeen hier is gebeurd wordt ons door oude documenten die geen detail sparen, beschreven: de beul kon er naar hartelust werken en folteren, niemand kon het gehuil van zijn slachtoffers horen: hij mocht ze naakt boven het vuur aan een dikke koord hangen, hij mocht liters water langs een grote trechter in het lichaam laten vloeien, hij mocht zijn gevangenen de ogen uitsteken, uitbranden, de nagels afrukken, armen en benen kapotwringen met koorden en katrollen. Hij mocht iemand op

de pijnbank bewerken tot wanneer de sukkelaar tot bekentenissen overging, hij mocht keel opensnijden: geen enkel wetboek, geen enkele codex had het hem kunnen verbieden: zijn enige maatstaf was zijn verbeelding.

Symbool van macht van weelde, van roem is het Gravenstaan tot ons gekomen in al middeleeuwse architecturale pracht: het blijft ook het symbool van een tijd en van mensen die zich nog niet gans hadden kunnen bevrijden uit barbaarsheid en geweld, die het oog om oog, tand om tand huldigden.

Pierre Kluyskens

